

Egy ideális közösségalapú kooperatív piacgazdaság modellje

Jakoda Marcell¹

Összefoglalás:

A következő esszé egy ideális, kooperatív és közösségalapú piacgazdasági modellt vázol fel, mely a klasszikus verseny- és profitorientáció helyett az együttműködésre, demokratikus döntéshozatalra és a közösségi jólét növelésére épül. A modell alapelvei között szerepel az önkéntességre alapozott tulajdonlás, a munkahelyi demokrácia és a szubszidiaritás elve. Az esszé bemutatja a modell lehetséges működését és intézményi keretét (például közös erőforrások kezelése a védjegyoltalom és a digitális közjavak segítségével), majd kritikus szemlélettel elemzi a megvalósíthatóság korlátait (technológiai, szervezeti és pszichológiai akadályokat). A modell leírásakor gazdaságfilozófiai érvelést alkalmazunk: idézünk nemzetközi szerzőket az együttműködő közösségek gazdasági szerepéről (például Michel Henry és Elinor Ostrom gondolatait), valamint Müller Andor magyar filozófus nézeteit a nemzeti közösség és gazdaság kapcsolatáról. A konklúzióban a lehetséges átmeneti stratégiákra és további kutatási irányokra térünk ki.

1. Bevezetés

A hagyományos piacgazdaságban a profitorientált vállalatok és a piaci verseny dominálnak, de az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb teret nyernek a kooperatív és közösségi kezdeményezések. Számos szakértő rámutat, hogy a kooperatív szervezetek és a közjavak önkéntes kezelése jelentős gazdasági súllyal bír: a Nemzetközi Szövetkezeti Szövetség adatai szerint világszerte az emberiség több mint 12%-a vesz részt valamilyen kooperatív formában, és a 300 legnagyobb kooperatíva összforgalma eléri a 2409 milliárd USD-t. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a közösségi tulajdon és demokratikus vállalati modellek nem marginális törekvések, hanem a globális gazdaság stabilitásának és fenntarthatóságának fontos tényezői lehetnek.

A gazdaságfilozófiában egy kooperatív, közösségalapú piacgazdaság ideája azt jelenti, hogy az emberek nem csak fogyasztók vagy bér munkások, hanem aktív szereplői egy olyan gazdasági rendszernek, ahol az együttműködés, a szolidaritás és az ökológiai felelősség éppolyan fontos értékek, mint a hatékonyság és innováció. Ostrom (2015), a „közjavak kormányzásának” (*commons governance*) kutatója rámutatott, hogy a közös erőforrások történelmi példák alapján közösségi úton, akár állami vagy magántulajdonú kontroll nélkül is hatékonyan megőrizhetők. Ennek szellemében e modell az erőforrások kezelésénél – legyen szó mezőgazdasági földről, nyilvános infrastruktúráról vagy digitális tudásról – a helyi közösségek részvételét és autonómiáját hangsúlyozza. Müller (2022) szerint a nemzeti identitás és a gazdasági prosperitás között is szoros kapcsolat áll fenn, hiszen a közösségek belső kohéziója ösztönzi a gazdasági teljesítményt. Utalva erre, Müller (2022, 1.) megfogalmazza: „Mi a nemzeti identitás és a gazdasági prosperitás viszonya? Milyen elvárások és tényleges hozzáállás fogalmazható meg e téren más

¹ Neumann János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar hallgatója (2025)

ideológiákkal szemben?”. Ez a kérdés szemlélteti, hogy a jelen modell elképzelése is a közösségi kötődés és a gazdasági célok összehangolására törekszik. Fontos alapelv tehát, hogy ne csak az egyéni profit hajszolása vezérelje a gazdasági döntéseket, hanem a közösség jólétére törekvés és a közös javak megőrzése is. E filozófiai keret alapján a kooperatív piacgazdaság a demokratikus elosztást, a dolgozói és fogyasztói részvételt, valamint az ökológiai fenntarthatóságot állítja középpontba.

2. A modell alapelvei és működése

Egy ideális kooperatív közösségi piacgazdaság a következő kulcselvekre épül:

- **Közös tulajdon és munkahelyi demokrácia:** A termelőeszközöket (gyárakat, földeket, irodákat) a dolgozó közösségek önkormányzata tartja fenn. Minden kooperatíva demokratikusan irányított (például „egy tag, egy szavazat” elv), így a dolgozók dönthetnek munkakörülményeikről és beruházási stratégiájukról. A profit nem magánvagyon, hanem közösségi javakba vagy alapokba áramlik vissza, pl. béremelésre, képzésekre vagy közösségi terek fejlesztésére. Bauwens (2021) példáját követve előnyös, ha a kooperatívok „törvényükben is a közjót szolgálják” és a nyereséget részben a társadalmi célokra fordítják (shareable.net).
- **Szubszidiaritás és lokalizmus:** A döntéshozás a lehető legalacsonyabb szinten történik: a legkisebb közösségi egység (pl. falu, város, ipari park) hozza a saját gazdasági döntéseit, miközben hálózatokba szerveződve képes nemzetközi együttműködésekre. A szubszidiaritás elve szerint nem központosított állami apparátus, hanem az érintett közösségek kezelik a saját ügyeiket. Ez bizalmon és helyi szolidaritáson nyugszik: ahogy Ostrom (2015) és kollégái is bizonyították, a közös erőforrások (pl. víz, erdő) fenntartható kezeléséhez elengedhetetlen a közösségi szabályalkotás és önellenőrzés. E modellben a digitális technológia is szolgálja a decentralizációt: önkéntes, nyílt forráskódú platformokon keresztül szerveződhetnek virtuális közösségek, amelyek megosztják egymással a tudást és eszközöket (pl. 3D-nyomtatók, közös adatbázisok), közelítve a P2P („peer-to-peer”) gazdaság elképzeléséhez.
- **Szolidaritás és szociális felelősség:** A piac maradékelv szerint működik, de a verseny szelídül, hiszen a vállalatok célja nem pusztán önös profitmaximalizálás, hanem a közösségi hasznosság növelése. A profit önkéntes felajánlása helyett iskolázási programok, egészségügyi támogatások vagy környezetvédelmi beruházások formájában jelenhet meg. Az *International Cooperative Alliance* mottója szerint a kooperatívok „etikára, értékekre és elvekre épülnek”: önségítés és közösségfejlesztés révén járulnak hozzá a fenntartható növekedéshez és minőségi foglalkoztatáshoz. Ennek mintájára a modell hangsúlyozza az egyenlőség és szolidaritás elvét: a különböző szereplők (dolgozók, fogyasztók, támogatók) beleszólhatnak a vállalati döntésekbe, így kialakul egy igazságosabb, participatív gazdasági környezet. Bauwens (2021) szerint az ideális kooperatívoknak nem csupán versengeniük kell a piacon, hanem *közös javakat* is elő kell állítaniuk a társadalom számára shareable.net – például széles körben hozzáférhetőek technológiák és tananyagok kifejlesztésével.

A modell működése konkrétan a következők szerint képzelhető el: A termék- és szolgáltatás-előállítás jelentős hányada kooperatív keretekben zajlik (mezőgazdaság, feldolgozóipar, szolgáltatások). A kooperatívok között hálózatosodás alakul ki: vegyes formában léteznek dolgozó-, fogyasztó- és több érintettet összefogó *multistakeholder*-szövetkezetek (MSC: [multi-stakeholder cooperative](https://shareable.net)). Az MSC-k lényege, hogy egyszerre több érdekcsoport tagjai működhetnek egy vállalkozást – ezzel erősítve a társadalmi konszenzust és fenntarthatóságot. A piaci

koordináció továbbra is létezik, de inkább egyeztetéseken és tárgyalásokon alapul (pl. kooperatív szövetségek közötti megállapodások) mintsem tisztán monopolisztikus erőn. A közösségi valuták vagy szövetkezeti részvények használata további önállóságot biztosít. A lakosság társadalmi vállalkozásokban és közmunka-programokban is részt vehet, így a garantált alapjövedelemhez hasonló megosztott gazdaságot (*sharing economy*) éljük meg, miközben innovációkat fejlesztünk: például nyílt tervek alapján működő megosztóplatformokat. Összességében az ideális világban a piac a kooperatív kezdeményezések bázisa, nem pedig kizárólagos szervezője: a működését az emberek közötti kapcsolat és kölcsönös felelősség határozza meg, nem csupán az árak és profitok.

3. Kritikai elemzés: megvalósíthatóság és korlátok

Noha az elképzelés vonzó, számos kritikai kihívás merül fel. Először is, mérethatékonysági problémák adódhatnak: a piaci versenyben a nagy, tőkeerős vállalatok könnyen kiszoríthatják a kisebb kooperatív egységeket. Bár a Nemzetközi Szövetkezeti Szövetség statisztikái bátorítók, a *mainstream* gazdaságban továbbra is a profitcentrikus cégek dominálnak. Az átmenet-hez erős szabályozás és ösztönzők kellenek, különben az önkéntesség elve miatt sokan kimaradhatnak a közösségi programokból.

Másodszor, felmerül a szabadalmazás ellentmondása: miközben a modell támogatja a tudásközösségeket, sok innováció mégis profitot hajtó szabadalmak köré szerveződik. A fizikai javak (felszerelések, technológia) sokszor magas beruházást igényelnek, amit nehéz tisztán közösségi alapon fenntartani. Müller (2022) kritikája szerint a globalizáció korszakában a „nyugati globális pénzhálózat” erős érdekeit ütköztetné a közösségi kezdeményezésekkel szemben (például, melyek a hagyományos nemzeti identitást és gyökereket képviselik). Vagyis a hagyományosan erős globalista politikai-gazdasági érdekcsoportok ellenállása komoly korlát lehet a megvalósítás során.

Harmadszor, emberi tényezők – a bizalom, tudatosság és érzelmi elköteleződés – is kérdésesek. A filozófus Henry (2006, 88 sk.) szerint a közösségek érzelmi, szimbolikus dimenzióban fogják be a világot: „A közösség magába fogadja a valódi világot – a kozmoszt –, amelynek minden eleme [...] csak annyiban van, amennyiben ön-affektív, vagyis e pathoszbéli közösségben és őáltala”. Ha azonban a tagok érzelmileg (vagy kulturálisan) nem kötődnek a közösséghez, könnyen visszazuhanhat a rendszer egy rideg számító piaci rendbe. Egyes kritikusok rámutatnak, hogy amikor feleslegesen sok mikro-ágazat verseng egy darab piacért, nehéz érvényesíteni az együttműködést. Rifkin (2014) optimizmusa szerint ugyan „az együttműködő közjavak felemelkednek, és 2050-re a világgazdaság fő rendezőelveként ütik fel a fejüket”, mások emlékeztetnek arra, hogy a „*sharing economy*” mai formájában valójában a tőkét kiszolgáló kereskedelmi tevékenység: a tulajdonosok továbbra is profittal szereznek hasznot (például Uber és Airbnb példája). Tehát a technológiai lehetőségek – amelyek a közös tárgyhasználatot lehetővé tennék – önmagukban nem garantálják a kooperatív áttörést.

Negyedszer, a globális együttműködés hiányosságai: hiába alakulnak ki erős helyi közösségek, ha nincsenek nemzetközi szervezeti keretek. A modell egyik felvetése a nemzetközi kooperatív szövetségek és fair trade kezdeményezések erősítése, de ez ellentmond a jelenlegi geopolitikai erőviszonyoknak. Müller (2024) rámutat, hogy a jelenlegi nemzetközi pénzhatalmak ellenőrzik a dollárt, és nem engedik, hogy Kelet és Nyugat az érdekszférájukhoz ne kapcsolódjanak. Ebben a környezetben egy autonóm kooperatív gazdaság fokozottan kiszolgáltatott a politikai ráhatásnak. Végül, pszichológiai akadályok: a jelen modell feltételezi az emberek alapszintű jó-

hiszemőségét és önállóságvállalását. Ám a közgazdaságtanban is ismert „korszakközi dinamika” szerint azok a társadalmi berendezkedések maradnak fenn, amelyek adaptívan kezelik az emberi önzésből adódó problémákat is (pl. lazán vett jogok vagy versengő motivációk). A modellnek meg kell küzdenie azzal, hogy a régi motivációk (tőke és hatalom birtoklása) mögött a közösségi lét más logikája álljon.

A korlátok és lehetséges megoldások kapcsán megfogalmazható, hogy az ideális modell számos korláttal néz szembe: szükség van a jogi és szabályozási keretek átalakítására, oktatási kampányokra a közösségi értékek támogatására, valamint tartalmas kooperatív edukációra. A magántulajdon és a piaci verseny továbbra is létezhet, de új eszközöket és ösztönzőket kell bevezetni (például kooperatív-alapú adókedvezményeket vagy közösségi pénzügyi forrásokat). Emellett a kultúrának is alakulnia kell: amíg az emberek többsége a „mi van, ha nem lesz profit?” kérdést teszi fel, addig nehéz elmosni a régi berögződéseket. Ugyanakkor több kutatás és kísérlet mutatja, hogy részleges áttérés már lehetséges: a *Parecon* és más alternatív közgazdasági elméletek léteznek világszerte, és a korszerű kommunális mozgalmak (például a földközösségek és városi kertek) is önellátóbbá teszik a társadalmakat. Bár Rifkin (2014) túlzó jóslatnak tartja, hogy 2050-re teljesen eluralkodna a kollaboratív paradigma, mégis rámutat arra, hogy a fogyasztás mint azonosító tényező háttérbe szorulhat az együttműködés javára. Érdemes tehát kisebb lépésekben haladni: hibrid modelleket alkalmazni, ahol állami szabályozás, piac és közösségi önszerveződés egyszerre van jelen.

4. Összefoglalás

Az ideális kooperatív közösségi piacgazdasági modell olyan társadalmi-gazdasági rendszert vetít elénk, melyben a gazdaság nem csak öncélú növekedés, hanem a közösségi jóllét eszköze. Ez a modell integrálja a demokráciát a munkahelyi döntésekbe, erősíti a helyi autonómiát és közös erőforrásokat, valamint előtérbe helyezi a szolidaritást és etikai felelősséget. Nemzetközi szakértők (pl. Ostrom vagy Rifkin) és a hazai filozófus Müller is megerősítik, hogy a közösségi összefogás és a gazdasági siker összefügg – bár ennek az összhangnak a kialakulása jelentős átalakulást igényel. A kritikai rész rámutatott, hogy az áttérés nem automatikus: számos technológiai, szervezeti és pszichológiai korlátot kell leküzdeni. Fontos, hogy a modell rugalmas legyen és alkalmazkodjon a helyi feltételekhez, miközben globális etikai normákat is követ. A továbblépéshez olyan innovatív megoldásokra van szükség (például digitális közösségi platformokra és nemzetközi kooperatív láncokra), amelyek egyenlíteni tudják a piac szabadságát és a közösség felelősségét. Összességében a filozófiai megalapozottságú kritikai vizsgálat alapján a kooperatív közösségi gazdaság fontos alternatívát kínál a jelenlegi kapitalista keretek mellett, de sikeres megvalósulásához proaktív, alulról szerveződő társadalmi mozgalmakra és támogató politikai kontextusra is szükség van.

Források:

- Bauwens, Michel (2021): *Michel Bauwens on the Rise of Multi-stakeholder Cooperatives*. In: Shareable.net. Letöltés: <https://www.shareable.net/michel-bauwens-on-the-rise-of-multi-stakeholder-cooperatives>
- International Cooperative Alliance (2023): *Facts and Figures*. Letöltés: <https://ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>
- Müller A. (2022): Nemzeti öntudat és gazdasági prosperitás, avagy A Corporate Identity elvének és gyakorlatának haszna a nemzeti öntudat és gazdasági teljesítmény összefüggésében, a globalista pénzpiacok hálózataiban. Letöltés: https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2022-6/06_Muller.pdf In: Müller Andor

(2022): *Identitásmenedzsment*. Neumann János Egyetem, Gazdaságföldrajzi és Településmarketing Központ, Letöltés: <https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2022-6/>

- Müller A. (2024): *Identitásmenedzsment III. avagy: A globalista pénzügyi elit által diktált geopolitikai érdekérvényesítés hatalomtechnikai játszmái 2024-ben, és Magyarország helyzete, lehetőségei*. Letöltés: <https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2024-5/>
- Ostrom, E. (2015): *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, 88–105. old. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316423936>
- Henry, M. (2006): *A közösség fenomenológiája*. (ford. Sutyák Tibor) = *Vulgo*, 5(1), 78–91.
- Rifkin, J. (2014): *The Zero Marginal Cost Society: The Internet of Things, the Collaborative Commons, and the Eclipse of Capitalism*. Palgrave Macmillan, 263–270. o.